

Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta "EU:n rooli ja suhteet Keski-Aasiaan sekä järjestäytyneen kansalaisyhteiskunnan panos" (oma-aloitteinen lausunto)

(2011/C 248/08)

Esittelijä: **Jonathan PEEL**

Euroopan talous- ja sosiaalikomitea päätti 15.–16. syyskuuta 2010 pitämässään täysistunnossa antaa työjärjestyksensä 29 artiklan 2 kohdan nojalla oma-aloitteisen lausunnon aiheesta

EU:n rooli ja suhteet Keski-Aasiaan sekä järjestäytyneen kansalaisyhteiskunnan panos.

Asian valmistelusta vastannut "ulkosuhteet" -erityisjaosto antoi lausuntonsa 25. toukokuuta 2011.

Euroopan talous- ja sosiaalikomitea hyväksyi 15.–16. kesäkuuta 2011 pitämässään 472. täysistunnossa (kesäkuun 16. päivän kokouksessa) seuraavan lausunnon. Äänestyksessä annettiin 112 ääntä puolesta ja 5 vastaan 12:n pidättyessä äänestämästä.

1. Päätelmät ja suositukset

1.1 Keski-Aasian viiden valtion välillä ei ole todellista alueellista yhteenkuuluvuutta kuten Euroopassa. Komitea kehottaa komissiota ja EU:n muita toimielimiä jatkamaan toimia tiiviimmän alueellisen identiteetin ja yhdentymisen saavuttamiseksi ja kannustamaan kutakin valtiota tekemään entistä tiiviimpää yhteistyötä naapureidensa kanssa etnisten ja rajaongelmien poistamiseksi sekä tien avaamiseksi kohti laajempaa ja kestävämpää talous- ja yhteiskuntakehitystä.

1.1.1 Komitea uskoo vakaasti, että on olemassa valtava kokonaisvaltaisen, yhtenäisen ja koordinoitun EU:n strategian tarve, jotta voidaan kehittää ja luoda todellisia yhteyksiä EU:n ja Keski-Aasian kansalaisyhteiskuntien välillä. Nykyisin tällaisia yhteyksiä on tuskin lainkaan. Aluksi EU:n onkin vahvistettava huomattavasti diplomaattista edustustaan.

1.1.2 EU:n toimielimissä käytettävissä olevaa asiantuntemusta on tärkeää hyödyntää mahdollisimman paljon, myös Lissabonin sopimuksen 11 artiklan hengessä, ja komitea kehottaakin Euroopan ulkosuhdehallintoa (EUH) ottamaan komitean mukaan toimintaan aina kun mahdollista, koska sillä on kokemusta etenkin valmiuksien parantamisesta muissa maissa (esimerkiksi Balkanilla ja Latinalaisessa Amerikassa).

1.1.3 Komitea suosittelee, että EUH:n avulla perustetaan virallinen järjestelmä, johon ETSK osallistuu. Tarkoituksena on ensinnäkin kartoittaa entistä selkeämmin kunkin valtion kansalaisyhteiskunnan tärkeimmät keskustelukumppanit, mukaan luettuina yrityksiä ja ammattijärjestöjä edustavat tehokkaat ja riippumattomat kumppanit, ja toiseksi auttaa havaitsemaan uusia, muodostumassa olevia kansalaisyhteiskunnan organisaatiota ja tukea niiden kehitystä. Näiden tavoitteiden edistämiseksi ETSK:n pienimuotoisen valtuuskunnan tulisi vierailla Keski-Aasiassa.

1.1.4 Komitea tukee vahvasti ihmisoikeuksista käytävää EU:n järjestelmällistä vuoropuhelua EU:n Keski-Aasian strategian ensimmäisenä myönteisenä tuloksena mutta on erittäin pettynyt siihen, ettei sitä ole vielä kutsuttu osallistumaan vuoropuheluun. Asia on korjattava pikaisesti.

1.1.5 Pyrkimykseen luoda entistä vahvempia ihmisten välisiä kontakteja on sisällytettävä syvemmät nuorisoon ja koulutukseen liittyvät yhteydet, koska suurin osa väestöstä on alle 25-vuotiaita, sekä Erasmus Mundus -ohjelman käyttöä nopeuttaminen molemmilla tahoilla. Kyseisiin toimiin tulisi kuulua viisumihelpotukset opiskelua varten, maksuhelpotukset Keski-Aasian lahjakkaimmille opiskelijoille, englannin kielen oppikirjojen levittäminen, kesäkurssit sekä korkeakoulujen ja toisen asteen oppilaitosten keskinäinen kumppanuus.

1.2 Kansalaisyhteiskunnan laajemman osallistumisen edistämiseen liittyvät läheisesti myös ihmisoikeuskysymykset laajasti ymmärrettyinä. Tämä on tärkeä ala, jolla Eurooppa voi tarjota ja tarjoaakin apua, kun Keski-Aasian maat jatkavat itsenäisellä tiellään. Huomion kohteet on kuitenkin neuvoteltava erikseen, ja tällöin on otettava herkkävaistoisesti huomioon kulttuuriset näkökohdat. Vaikka ongelmat jatkuvat, kyseiset viisi valtiota ovat ratifioineet kaikki ILO:n kahdeksan keskeistä yleissopimusta (lukuun ottamatta kahta poikkeusta, joita tarkastellaan kohdassa 5.4.1). Sen kartoittaminen, miten ja missä Eurooppa voi auttaa Keski-Aasiaa täyttämään nämä ja muut sitoumukset, tarjoaa käytännöllisen tavan molempipuolisen luottamuksen rakentamiseen.

1.2.1 Komitea kannattaa myös vahvasti pyrkimyksiä tehdä mahdollisia kauppaaan liittyviä sopimuksia kunkin viiden valtion kanssa. Muiden äskettäin tehtyjen EU:n kauppasopimusten mukaisesti komitea kehottaa tässä yhteydessä perustamaan kussakin tapauksessa kansalaisyhteiskuntafoorumin myös kestävä kehityksen ottamiseksi huomioon ja komitean asiantuntemuksen välittämiseksi.

1.3 Erityisen tärkeitä ovat vaikeat elintarviketurvan sekä vesi- ja energiahuollon kysymykset, jotka liittyvät toisiinsa. Komitea suosittaa, että EU omaksuu merkittävemmän roolin kannustamalla kyseisiä viittä valtiota toimimaan yhdessä näiden vakavien ongelmien ratkaisemiseksi kokonaisvaltaisella tavalla. Komission on selvennettävä, missä määrin kysymykset nivoutuvat toisiinsa. Euroopalla on myönteisiä kokemuksia muiden maiden auttamisesta sekä vesihuollon että elintarviketurvan osalta, ja tätä kokemusta olisi hyödynnettävä täysimääräisesti luottamuksen luomisessa.

1.4 Komitea suosittelee, että komissio käyttää tulevia kauppaneuvotteluja koskevan aiemman kehituksen mukaisesti⁽¹⁾ GSP Plus -järjestelmässä lueteltuja 27:ää yleissopimusta perustana laajemman, muuhun kuin energiaan liittyvän kaupan kehittämiseksi Keski-Aasian kanssa sekä tarvittaessa kauppaan liittyvän teknisen avun ohjelman toimenpiteille.

1.5 Komitea suosittelee, että EU:n ja Keski-Aasian yhteyksien kehittämisessä edetään tiiviisti ja vastavuoroisesti Venäjän, Kiinan ja Turkin kanssa toteutettavien EU:n toimien mukaisesti. Iran ei kuulu toimien piiriin niin kauan kuin pakotteet ovat voimassa.

1.6 Keski-Aasian maissa on huomattavia potentiaalisia energiavaroja, jotka tarjoavat Euroopalle täydentäviä (pikemmin kuin vaihtoehtoisia) lisäenergiälähteitä, vaikka kauttakulku ja kuljetus aiheuttavat ongelmia. On tärkeää, että harkinta tällaisten yhteyksien toteutettavuudesta perustuu käytännöllisiin ja taloudellisiin syihin.

1.7 Keski-Aasian ei pitäisi muodostaa Euroopan kuljetus- ja kauttakulkuyhteyksien päätepestettä, vaan se pitäisi nähdä väliasemana Kiinaan ja siitä eteenpäin. Kiinan ja EU:n kaavaillut liikennekäytävät on sovittava yhteen. Vanhasta silkkitiestä tulisi kehittää kaupan ja energian valtatietä.

2. Johdanto

2.1 Vaikka Kazakstan onkin pinta-alaltaan maapallon yhdeksänneksi suurin maa, Keski-Aasian viidessä maassa (Kazakstan, Kirgisia, Uzbekistan, Turkmenistan ja Tadžikistan) on yhteensä vain noin 61 miljoonaa asukasta eli yhtä paljon kuin pelkästään Yhdistyneessä kuningaskunnassa, Ranskassa tai Italiassa.

2.2 On tärkeää ymmärtää, että nämä uudet valtiot ovat käytännössä edelleen muodostumisvaiheessa. Vaikka ne ovat itsenäisiä ja täysin tunnustettuja, ne ovat tulosta Neuvostoliiton hajoamisesta. Missään niistä ei ollut merkittävää ”kansallista vapautusliikettä”. Kaikissa niistä neuvostoaajan poliittinen eliitti nousi uuden itsenäisen valtion johtoon. Tämä yhteinen tausta on kuitenkin myönteinen tekijä edistettäessä alueellista yhtenäisyyttä, joka on heikko eikä lainkaan niin vallitseva kuin Euroopassa. Kyse on ajatusmallista, jota EU on alkanut edistää alueella.

2.3 Lisäksi Keski-Aasian valtiot sijaitsevat sellaisten rajojen sisällä, joita ne eivät ole itse valinneet ja jotka eivät perustu luonnollisiin rajoihin. Ulkopuoliset ovat määritelleet rajalinjat, ja valtioista muodostettiin Neuvostoliiton tasavaltoja. Tämä on tuonut mukanaan etnisiä jännitteitä, joita on nähty viimeksi Kirgisiassa, kun uzbekkien vähemmistöyhteisö joutui painostuksen kohteeksi. Tämä tarjoaa EU:lle erinomaisen tilaisuuden hyödyntää kokemustaan kansallisten jännitteiden purkamisesta.

2.4 Nämä valtiot ovat perineet myös suunnitelmatalouden mallit, joiden säilyttäminen sopii nykyisille valtaeliiteille. Tätä perustan surkastumista pahentaa vanhojen kansainvälisten strategisten kilpailuasemien elpyminen (suurelta osin Afganistanin ja Iranin läheisyyden takia), ja ne liittyvät tällä hetkellä etenkin talouteen, koska alueelta on löydetty suuruudeltaan toistaiseksi tuntemattomia määriä luonnonvaroja, kuten öljyä ja kaasua, Turkmenistanista erityisesti kaasua.

2.4.1 Alueella on jo havaittu merkkejä vallanvaihdoksesta perheen seuraavan sukupolven hyväksi (esimerkiksi Kazakstanissa). Vanhaa neuvostoaajan eliitin hallintorakennetta voi nykyisin kuvata paremminkin klaaniin tai perheeseen perustuvaksi eliitiksi. EU voisi myös tässä yhteydessä tukea kansalaisyhteiskuntaan ja hallintotapaan liittyvillä ohjelmillaan puolueettoman virkamieskunnan muodostamista.

2.5 Ennen joutumistaan Venäjän vallan alle 1800-luvulla Keski-Aasia koostui useista itsenäisyyttään puolustavista islamilaisista kaanien hallitsemista maista ja emiirikunnista, joilla oli eksoottiset nimet, kuten Bokhara ja Khiva, mutta ne olivat myös kaukaisia niitä ympäröivien laajojen autiomaiden vuoksi. Timur Lenk rakensi Samarkandista johdetun laajan valtakuntansa, ja väestö polveutuu osittain Tšingis-kaanin ja ”Kultaisen ordan” armeijoista. Huomattavaa on myös alueen vahva astronomian alan tieteellinen perinne, joka juontuu Timur Lenkin pojanpojan Ulugh Begin 1420-luvulla perustamaan observatorioon. Kazakstan on nykyisinkin laajasti mukana avaruushjelmassa.

3. Uusi ”Suuri peli”?

3.1 Karusta sijainnistaan huolimatta Keski-Aasiasta on tullut strategisesti erittäin tärkeä. Kuten 1800-luvun ”Suuren pelin” aikaan (jolloin alueella kilpailivat Yhdistynyt kuningaskunta ja Venäjä), alue on Itä-Aasian ohella luultavasti maailman alueista se, jota uhkaavat useimmat huomattavat intressikonfliktit.

3.2 Koska Keski-Aasia on ollut Venäjän vallan alaisena yli vuosisadan, Venäjän vaikutus alueella on hyvin voimakas. Alueen yhteinen kieli on venäjä, taloudelliset suhteet ovat vahvat ja Venäjä katsoo, että alue kuuluu sen luonnolliseen vaikutuspiiriin. Kazakstan solmi tulliliiton Venäjän (ja Valko-Venäjän) kanssa vuonna 2010, ja muut maat ovat osoittaneet kiinnostusta asiaan. Kirgisialle, joka on alueen ainoa WTO:n jäsen, tämä olisi ongelma. Uzbekistan ja Turkmenistan ovat kuitenkin alueen muita valtioita huomattavasti varovaisempia suhteiden elvyttämisessä Venäjään.

3.3 **Kiina** on myös vahvasti mukana alueen kehittämisessä, ja tämä ilmenee virallisesti sen jäsenyytenä Shanghain yhteistyöjärjestössä (mukana ovat myös Venäjä ja Iran). Kiinalla on strategia energiantressejä: vuonna 2010 se otti ennätysajassa käyttöön Turkmenistanista Uzbekistanin ja Kazakstanin kautta kulkevan kaasuputken, joka on määrä liittää Kiinan sisäiseen

⁽¹⁾ EUVL C 211, 19.8.2008, s. 82.

energiaverkkoon. Kiina on myös hyvin kiinnostunut rakentamaan strategiset rautatie- ja tieliikennekäytävät länteen Keski-Aasian kautta, mutta toistaiseksi näitä ei ole mukautettu eurooppalaisiin liikennekäytäviin idässä. Tämä asia on korjattava. Vanhaa silkkitietä, joka on jo matkailureitti, voitaisiin myös kehittää kannattavasti kaupan ja energian valtatieksi.

3.4 Iranilla ja Afganistanilla on merkittävä asema rajanaapureina, niissä puhutaan Tadžikistanin tapaan persian sukukieliä ja niidenkin lähihistoriaan kuuluu islamilainen fundamentalismi. Keski-Aasian valtiot pitävät uskonnollisen kiihkoilun tällä hetkellä tiukasti kurissa, mutta kiihkoilu on kasvussa. Islamistikapinallisuudella oli roolinsa 1990-luvulla Tadžikistanin sisällissodassa, jonka monet pelkäävät syttyvän uudelleen. Iranille, jolle on asetettu pakotteita ydinasekysymyksen takia, yhteydet Turkmenistaniin ovat erityisen tärkeitä myös uuden strategisen kaasuputken rakentamisen vuoksi. Afganistanista lähtöisin oleva huumausainekauppa on kasvava ongelma, mutta se liittyy pikemminkin lännessä tapahtuvaan huumeiden käyttöön: Euroopan (ja Yhdysvaltain) laittomien markkinoiden rajoittamisen ja tyrehdyttämisen on oltava osa ratkaisua sen lisäksi, että köyhiä ja lahjottavia paikallisviranomaisia vaaditaan panemaan huumausainekauppa kuriin.

3.5 Myös **Turkillä** on vahva vaikutus alueella, eikä vähiten siksi, että kaikki muut paitsi tadžikistanilaiset ovat turkkilaisia kansoja, jotka puhuvat sukulaiskieliä. Turkki toimi vahvasti alueella pian Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, ja alkuvaiheen ongelmien jälkeen se on jälleen kasvattamassa vaikutustaan siellä. Turkki on myös tärkeä välietappi länteen suuntautuville energiaputkistoille.

3.6 Myös **Yhdysvallat** on toiminut vahvasti alueella myös Afganistanin sodan ja sen logististen tarpeiden vuoksi.

3.7 Kaikki tämä herättääkin kysymään, kuinka laajalti EU:n on tarpeen osallistua, kun ajatellaan, ettei millään EU:n jäsenvaltiolla ole siirtomaahallinnon perintöä alueella. Euroopan tarpeita tulisi tarkastella pitkällä aikavälillä ja ottaa täysin huomioon EU:n suhteet laajemmassa mielessä.

3.7.1 EU käy jo merkittäviä neuvotteluja sekä Venäjän että Kiinan kanssa. Niiden ja EU:n välille on solmittu strateginen kumppanuus. Liittymisneuvottelut Turkin kanssa ovat käynnissä, vaikka edistyminen onkin erittäin hidasta. Vaikuttaa edelleen siltä, että EU:n yhteyksiä Keski-Aasian valtioihin käsitellään täysin erillisinä näistä muista maista, mikä ei ole järkevää. EU:n ja Keski-Aasian yhteyksien kehittämisessä on edettävä tiiviisti ja koordinoitusti Venäjän, Kiinan ja Turkin kanssa toteutettavien EU:n toimien mukaisesti. EU:n suhteita Keski-Aasiaan tulisi myös kehittää siten, ettei strategisia suhteita tärkeisiin kumppaneihin vaaranneta. Niin kauan kuin Iranin vastaiset pakotteet ovat voimassa, olisi liian aikaista ottaa se mukaan toimien piiriin, mutta suhteissa Keski-Aasiaan on otettava huomioon myös Iran.

4. EU:n toiminta Keski-Aasiassa

4.1 EU käynnisti oman Keski-Aasian strategiansa heinäkuussa 2007 unionin puheenjohtajavaltion Saksan aloitteesta. Tämä antaa melko paternalistisen kuvan, mutta kauppa ei kuitenkaan ole vielä lähtenyt kasvuun erittäin alhaiselta tasoltaan. Lukuun ottamatta Kazakstania, jonka osuus EU:n tuonnista vuonna 2009 (ja vuonna 2007) oli 0,9 prosenttia ja viennistä 0,5 prosenttia, mikään muu maista ei ole ylittänyt 0,1 prosentin osuutta EU:n kaupasta. Näistä luvuista huolimatta EU on kullekin valtiolle tärkeä kauppakumppani, erityisesti Kazakstanille, jolle EU on kaupan määrän perusteella mittavampi kauppakumppani kuin Venäjä tai Kiina.

4.2 EU:n kannalta on hyvin järkevää osoittaa erityistä kiinnostusta Keski-Aasiaan etenkin itäisen kumppanuusohjelman ja Mustanmeren strategian valossa. Ne koskevat käytännössä (Turkin lisäksi) kaikkia muita entisen Neuvostoliiton maita Venäjää lukuun ottamatta, ja Venäjän kanssa EU käy neuvotteluja erillisestä uudesta strategisesta suhteesta. Eräillä EU:n jäsenvaltioilla, erityisesti Liettualla ja yhä enemmän myös Saksalla, on jo vahvat siteet Keski-Aasiaan. Lisäksi monet katsovat, että Azerbaidžanilla on tiiviimmät yhteydet Keski-Aasiaan kuin Kaukasukselle etenkin energiaan ja uskontoon liittyvistä syistä.

4.2.1 Energia on keskeinen kysymys. Keski-Aasian maissa on huomattavia potentiaalisia energiavaroja, jotka tarjoavat Euroopalle täydentäviä lisäenergiälähteitä, vaikka kauttakulku ja kuljetus aiheuttavat ongelmia. On olennaisen tärkeää, että EU pysyy realistisena alueen mahdollisten energiatoimitusten suhteen ja että tällaisten yhteyksien toteuttaminen perustuu käytännöllisiin ja taloudellisiin syihin. Vastanoitavien maiden kannalta on tärkeää, että näiden luonnollisten energialähteiden katsotaan pikemminkin täydentävän ja monipuolistavan olemassa olevia lähteitä eikä niitä pidetä mahdollisina vaihtoehtoisina lähteinä eikä panttina, jonka kautta voitaisiin vaihtokautta alueen muiden maiden kanssa solmittuihin suhteisiin.

4.3 Viime kesäkuussa julkaistun seurantaraportin merkille pantavan myönteisestä sävystä huolimatta EU:n siteet Keski-Aasian viiteen valtioon ovat löyhät. Vain Kazakstanissa on todellinen EU:n diplomaattiedustusto; Kirgisiassa ja Tadžikistanissa avattiin hiljattain EU:n edustustot. Uzbekistanissa ja Turkmenistanissa EU:ta edustavat vain "Eurooppa-talot", joiden henkilöstö on pääosin sopimus pohjalta toimivia konsultteja. Euroopan politiikan tutkimuskeskuksen ⁽²⁾ mukaan 18 jäsenvaltiolla on suurlähetystöt Kazakstanissa, 10 jäsenvaltiolla Uzbekistanissa ja vain muutamalla jäsenvaltiolla muissa valtioissa. Vain Saksalla ja Ranskalla on suurlähetystöt kaikissa viidessä valtiossa, ja Yhdistyneellä kuningaskunnalla neljässä. Yhdeksällä jäsenvaltiolla ei ole lainkaan edustusta. EU:n Keski-Aasian strategian onnistumisen edellyttää huomattavasti laajempaa EU:n edustusta. Tämä on huomattavista talousarviorajoituksista huolimatta EU:n uuden ulkosuhdehallinnon ensimmäinen koetinkivi. Yhtenä testi-aiheena ovat myös EUH:n kautta toteutettavat yhteiset toimet tärkeissä kysymyksissä, kuten viisumiasioissa (ainakin Schengen-valtioiden osalta).

⁽²⁾ Euroopan politiikan tutkimuskeskus (Centre for European Policy Studies, CEPS).

4.4 EU on neuvotellut kumppanuus- ja yhteistyösopimukset kaikkien viiden valtion kanssa. Sopimukset Kazakstanin, Kirgisiän ja Uzbekistanin kanssa tulivat voimaan vuonna 1999, vaikka Uzbekistanin sopimus kumottiinkin osittain vuosiksi 2005–2008 Andijanin verilöylyn takia. Tadžikistanin kanssa tehty sopimus (joka viivästyi sisällissodan takia) ratifioitiin vasta vuonna 2009, ja Turkmenistanin kanssa tehty sopimus on vielä ratifioimatta ihmisoikeuskysymysten vuoksi.

4.5 Etenkin Kazakstan on keskeinen toimija alueella, jolla EU edistää suhteitaan vahvasti. Tätä tukee suhteita kohtaan osoitettu kasvava molemminpuolinen kiinnostus. Kazakstan on selkeästi EU:n kannalta helpoimmin lähestyttävä valtio, joka antoi aktiivisella ja onnistuneella pyrkimisellään ETYJ:n⁽³⁾ puheenjohtajaksi yksiselitteisen merkin halustaan keskeiseen rooliin. Lisätoiste Kazakstanin pyrkimyksestä laajempaan osallistumiseen on sen liittyminen tulliliittoon Venäjän ja Valko-Venäjän kanssa ja sen selkeä kiinnostus WTO:n jäsenyyteen mahdollisesti samaan aikaan Venäjän kanssa. Toinen merkki on se, että maahan on kasvanut merkittävä nuori yrittäjäkunta, jolla on tahtoa ja jota kannustetaan ulkomailla kouluttautumiseen, sekä kasvava kansalaisyhteiskunnan henki ja osallistuminen.

4.6 Vastaavaa halua korkeampaan kansainväliseen profiiliin ei ole vielä havaittu Uzbekistanissa, jossa pitäydytään suljetumassa ja autoritaarisemmassa lähestymistavassa, kuten Turkmenistanissa. Uzbekistan vaikutti alkuun maalta, joka todennäköisimmin luo läheiset suhteet Eurooppaan, mutta vaikutelma haihtui erityisesti Andijanin tapahtumien seurauksena, kun taas Kazakstan on avautunut.

4.7 Kirgisia, jossa on ollut vakavia ongelmia vuoden 2010 etnisten levottomuuksien jälkeen, on kuitenkin avoimempi yhteiskunta, jossa kansalaisyhteiskunnan osallistuminen on laajempaa. Tilanne on sama Tadžikistanissa, johon EU:n tämänhetkiset yhteydet ovat erityisen heikot. Tadžikistan on maana heikomalla pohjalla, siellä käytiin 1990-luvulla laaja sisällissota, jonka monet pelkäävät syttyvän uudelleen, ja maa kärsii elintarvikkeistä.

5. Kansalaisyhteiskunnan rooli ja ihmisoikeudet

5.1 Kansalaisyhteiskunnan rooli kyseisissä viidessä valtiossa on vakiintumaton ja sen painoarvo vaihtelee huomattavasti. Kirgisiassa kansalaisyhteiskunnan osallistuminen on vahvinta, kun taas Kazakstanissa ja Tadžikistanissa on kehitymässä kansalaisyhteiskunnan henki.

5.1.1 Näiden kolmen maan kansalaisyhteiskunnalla on kuitenkin ollut selkeä rooli järjestelmällisessä EU:n ihmisoikeusvuoropuhelussa, joka on yksi ensimmäisistä EU:n Keski-Aasian strategian tuloksista. Sen yhteydessä on järjestetty vuosittain virallisia kokouksia sekä erillisiä kansalaisyhteiskunnan seminaareja, joihin on osallistunut ihmisoikeusasianajajia ja paikallisia kansalaisjärjestöjä sekä EU:n virkamiehiä ja joissa on noudatettiin

vakiomuotoista asialistaa, mutta toistaiseksi ei ole saatavilla tehokasta vertailuanalyysia tulosten mittaamiseksi.

5.1.2 Komitea kannattaa vahvasti tätä prosessia mutta on hyvin pettynyt siihen, ettei Euroopan ulkosuhdehallinto (EUH) ole vielä katsonut aiheelliseksi kutsua ETSK:ta osallistumaan. Komitea kehottaa EUH:ta korjaamaan asian mahdollisimman pian, sillä komitea on osoittanut arvonsa laajasti ymmärretyn kansalaisyhteiskunnan keskustelukumppanina ja viestinvälittäjänä, jolla on perinpohjaista käytännön kokemusta ja yleisesti tunnustettua asiantuntemusta.

5.2 Mainittavampaa kansalaisyhteiskunnan toimintaa ei esiinny Uzbekistanissa (jossa hallitus on perustanut kansalaisjärjestöjä) eikä Turkmenistanissa, joissa ei ole varsinaista riippumatonta kansalaisyhteiskuntaa.

5.2.1 On tärkeää muistaa, ettei ennen itsenäisyyttä ollut kansalaisyhteiskunnan perinteitä tai käsitystä kansalaisyhteiskunnasta valtion ja kansalaisten yhdyssiteenä, eikä myöskään valtiotavallasta riippumattoman organisaation käsitettä. Ammattijärjestöt, etujärjestöt sekä nuoriso- ja ammattialajärjestöt olivat kaikki osa valtion rakenteita, eivätkä ne juurikaan ole saaneet ulkopuolisia vaikutteita uusien itsenäisyyden ajan instituutioiden muotoilemiseen. Monet niistä ovat kuitenkin kehittyneet riippumattomampaan suuntaan yhdessä yksityistettyjen valtionyritysten, riippumattomien ammattijärjestöjen ja ammattialajärjestöjen kanssa erityisesti Kazakstanissa ja Kirgisiassa, mutta ei niinkään Tadžikistanissa.

5.2.2 1990-luvulla syntyi paikallisia maaseutuyhteisöjen aloitteita ja oman avun ryhmiä, jotka perustuivat perinteisiin paikallisyhteisöihin ja sukujen (*hashar/ashar*) oman avun ryhmiiin, etenkin reaktiona neuvostoajan sosiaaliturvajärjestelmän hajoamiselle. Ne kuitenkin poikkeavat huomattavasti kansainvälisesti tunnustetuista valtiotavallasta riippumattomista organisaatioista. Myös varsinaisia valtiotavallasta riippumattomia organisaatioita perustettiin, mutta enimmäkseen vain suurkaupunkialueilla, ja ne olivat usein riippuvaisia merkittävästä ulkoisesta rahoitusavusta (muun muassa Yhdysvalloilta). Kukin maa kehittyi eri tavoin ja kohtasi erilaisia ongelmia, mutta Georgian, Ukrainan ja Kirgisiän värisymbolein nimettyjen vallankumousten jälkeen valtiotavallasta riippumattomiin organisaatioihin (jotka monet kokivat vieraina ja joiden työntekijät olivat paikallisoloihin verrattuna ylipalkattuja) kohdistettiin huomattavia rajoituksia Uzbekistanissa, ja ne katosivat Turkmenistanista lähes kokonaan. Viime aikoina kaupunki- ja maaseutualueiden erot ovat kasvaneet, ja islamin vaikutus ja siihen perustuva toiminta ovat lisääntyneet.

5.3 EU:n ja Keski-Aasian kansalaisyhteiskuntien välillä näyttää olevan hyvin vähän virallista toimintaa tai syvempiä yhteyksiä, mikä ei ole yllättävää, kun otetaan huomioon EU:n ja Keski-Aasian ihmisten väliset vähäiset kontaktit. Ennen kuin Keski-Aasian kansalaisyhteiskunnassa voidaan jakaa eurooppalaiset arvot tai jopa samastua niihin, ne on tehtävä tunnetuiksi ja sitten ymmärrettäviä laajalti, mutta niiden omaksumiseen ei voida pakottaa. Kazakstan voi toimia tässä siltana ennen kaikkea kehitysteiden, yritysten välisten ja ammattiliittojen välisten yhteyksien ansiosta.

⁽³⁾ Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö, ainoa kansainvälinen poliittinen ja institutionaalinen yhteys, joka nivoo Euroopan koko entiseen Neuvostoliittoon.

5.3.1 Komitea on sitä mieltä, että tarvitaan välttämättä kokonaisvaltaista, yhtenäistä ja koordinoitua EU:n strategiaa, jotta voidaan kehittää EU:n ja Keski-Aasian kansalaisyhteiskuntien välisiä yhteyksiä. Komitealla on hyvät edellytykset edistää asiaa. Keskeinen kysymys tässä yhteydessä on se, miten voidaan parhaiten pyrkiä laajempiin ihmisten välisiin yhteyksiin, kartoittaa yhteisiä kiinnostuksen kohteita ja uusia kansalaisyhteiskunnan ryhmiä sekä edistää parhaita käytänteitä, jotta voidaan luoda virallisempi järjestelmä kansalaisyhteiskuntaan ylläpidettäviä tehokkaita yhteyksiä varten.

5.3.2 Euroopan ulkosuhdehallinnon toiminta alueella on tervetullutta. On kuitenkin tärkeää hyödyntää mahdollisimman paljon EU:n toimielimissä käytettävissä olevaa asiantuntemusta. Komitea kehottaakin Euroopan ulkosuhdehallintoa ottamaan komitean mukaan toimintaan aina kun mahdollista, jotta tuetaan valmiuksien parantamista komitean muualla saamien kokemusten pohjalta.

5.3.3 Tähän näyttäisi olevan kolme keinoa. Ensinnäkin komitean on määritettävä EUH:n avulla selkeästi se, minkä tahojen tulisi nykyisin olla sen tärkeimpiä keskustelukumppaneita. On kartoitettava tehokkaat kumppanit yksityisyriyten ja ammattijärjestöjen joukosta ja yhdessä muiden kansalaisyhteiskunnan kumppanien kanssa muodostettava laajat yhteydet kaikkiin viiteen valtioon. Kansainvälisellä työnantajajärjestöllä (OIE) ei ole jäseniä Keski-Aasiassa, mutta sillä on yhteyksiä Kazakstaniin. Tässä yhteydessä suositellaan, että ETSK:n pienimuotoinen valtuuskunta vierailee Keski-Aasiassa (ja että käsillä olevaa lausuntoa tehdään tunnetuksi).

5.3.4 Sen jälkeen on kartoitettava muita, muodostumassa olevia kansalaisyhteiskunnan organisaatioita sekä kannustettava niitä ja tuettava paikallistasolla niiden kehittymistä. Myös tältä osin komitea toivoo, että EUH ottaa sen mukaan toimiin aina kun se on asianmukaista.

5.3.5 Komitea kannattaa myös vahvasti pyrkimyksiä tehdä mahdollisia kauppaaan liittyviä sopimuksia kunkin viiden valtion kanssa. Muiden äskettäin tehtyjen EU:n kauppasopimusten mukaisesti komitea kehottaa tässä yhteydessä perustamaan kussakin valtiossa kansalaisyhteiskuntafoorumin, jotta virallistetaan yhteyksiä kansalaisyhteiskuntaan alueella. Näin asianomaisille kansalaisyhteiskunnan edustajille voitaisiin myös välittää komitean hankkimaa kestävän kehityksen asiantuntemusta.

5.3.6 Kolmanneksi on edistettävä nykyistä enemmän laajoja nuorisoyhteyksiä ja -vaihtoja sekä hyödynnettävä entistä enemmän Erasmus Mundus -ohjelmaa syvällisempien koulutusyhteyksien ja liikkuvuuden kannustamiseksi molemmilla tahoilla. Kyseisiin toimiin tulisi kuulua viisumihelpotukset opiskelua varten, maksuhelpotukset Keski-Aasian lahjakkaimmille opiskelijoille, englannin kielen oppikirjojen levittäminen, kesäkurssit sekä korkeakoulujen ja toisen asteen oppilaitosten keskinäinen kumppanuus. Komitea on tyytyväinen siihen, että vuosittainen

talousarvio on kaksinkertaistettu 10 miljoonaan euroon, mutta, kuten seurantaraportissa todetaan, enemmistö Keski-Aasian väestöstä on alle 25-vuotiaita (joilla ei ole henkilökohtaisia muis-toja neuvostoajasta).

5.3.7 Kansalaisyhteiskunnalla on tärkeä rooli edistettäessä alueellista yhtenäisyyttä ja yhdentymistä. Tämä on tärkeää, jotta luodaan sellainen taloudellinen ja sosiaalinen ympäristö, jossa markkinat voivat toimia tehokkaasti, edistetään kunnollisia työpaikkoja, kehitetään pk-yrityksiä ja torjutaan köyhyyttä. Kansalaisyhteiskunnan on tässä yhteydessä voitava tukeutua vakaisiin instituutioihin, joilla on selkeät valtuudet. Esimerkiksi Baltian maiden kansalaisyhteiskunnista saatu kokemus on tässä yhteydessä erityisesti hyödyksi.

5.3.8 Tällaisen kehityksen on puolestaan perustuttava poliittiseen sitoutumiseen, rauhaan ja turvallisuuteen, oikeusvaltioon, laajempaan demokratiaan, hyvään hallintotapaan ja makrotalouden vakauteen.

5.4 Kansalaisyhteiskunnan laajemman osallistumisen edistämiseen liittyvät kuitenkin läheisesti – erityisesti Uzbekistanissa ja Turkmenistanissa – ihmisoikeudet, joiden osalta edistys on hyvin hidasta. Keski-Aasiassa on pitkä itsevaltaisen hallinnon historia eikä ihmisoikeuksien perinnettä, joten jos EU:n – ja EU:n kansalaisyhteiskunnan – on määrä luoda toimiva yhteistyösuhde Keski-Aasiaan, ihmisoikeuksien aseman on vahvistuttava. Ihmisoikeuksilla on keskeinen sija Euroopassa ja sen historiassa. Tämä onkin tärkeä ala, jolla Eurooppa katsoo oikeutusti voivansa tarjota apua.

5.4.1 Huomion kohteet on kuitenkin neuvoteltava erikseen, ja niissä on otettava huomioon kulttuurin merkitys. Kukin näistä valtioista on vapaaehtoisesti omaksunut yleismaailmalliset ihmisoikeudet liittymällä Yhdistyneisiin Kansakuntiin ja sen järjestöihin (esimerkiksi ILO:on). Monista EU:n kauppakumppaneista poiketen kukin Keski-Aasian valtio on jo ratifioinut ILO:n kahdeksan keskeistä yleissopimusta. Vain Uzbekistan ei ole ratifioinut järjestäytymisvapautta koskevaa sopimusta (n:o 87) eikä Turkmenistan vähimmäisikää koskevaa sopimusta (n:o 138). Viimeksi mainittu allekirjoitti lapsityövoimaa koskevan sopimuksen (n:o 182) vasta marraskuussa 2010, ja Uzbekistan allekirjoitti vähimmäisikää koskevan sopimuksen vasta vuonna 2009. Sopimusten täytäntöönpano on aivan eri asia. Komitea kehottaakin komissiota ja ILO:a panostamaan sen kartoittamiseen, miten ja missä Eurooppa voi parhaiten auttaa Keski-Aasian maita täyttämään nämä sitoumukset.

5.4.2 Tämä tarjoaa käytännöllisen tavan rakentaa molemminpuolista luottamusta. Vaikka voidaan esittää, että kaikki ihmisoikeudet ovat yhtä tärkeitä, edelleen on kuitenkin ongelmia, jotka liittyvät ihmisten perusvapauksiin, oikeusvaltioon sekä koontumis-, järjestäytymis- ja ilmaisuvapauteen. EU on jo ryhtynyt myönteisiin toimiin esimerkiksi vammaisuutta koskevissa kysymyksissä.

5.4.3 Edelleen on kuitenkin jäljellä merkittäviä huolenaiheita ja ongelmia, ja Pohjois-Afrikan viimeaikaiset tapahtumat muistuttavat sekä siitä, että on tärkeää edistää kansalaisyhteiskunnan aktiivista osallistumista, että siitä, että on pikaisesti tartuttava taustalla oleviin kysymyksiin rakentavasti. Komitea haluaa luoda vahvat ja tehokkaat yhteydet ja hyvät yhteistyösuhteet Keski-Aasian kansalaisyhteiskuntaan. Boikotit tai edistysen saavuttamiseen nivoutuvat tiukat ehdot eivät ole realistinen vaihtoehto. Keski-Aasian tilannetta on verrattu Valko-Venäjään, jolta kiellettiin tammikuussa 2011 presidentinvaalien jälkeisten levottomuuksien seurauksena 158 johtavan viranhaltijan matkustaminen EU:hun ja kaikki heidän EU:ssa olevat pankkitilinsä jäädytettiin. Tämä on esimerkki, joka kaikkien viiden valtion on pidettävä tiukasti mielessä.

5.4.4 Lausunnossaan aiheesta ”Globaali Eurooppa” ⁽⁴⁾ komitea kehottaa komissiota ottamaan tulevien EU:n kauppasopimusten perustaksi 27 yleissopimusta (muun muassa kahdeksan keskeistä ILO:n yleissopimusta), jotka on jo lueteltu nykyisessä GSP Plus -järjestelmässä. Tavoite on vahvistettava tässä, ja sen on oltava lähtökohtana laajemman, muuhun kuin energiaan liittyvän kaupan kehittämiselle Keski-Aasian kanssa sekä tarvittaessa kauppaan liittyvän teknisen avun ohjelman toimenpiteille. Samalla kyseisiä maita olisi kannustettava WTO:n jäsenyyteen. Vain Kirgisia on WTO:n jäsen, mutta sen liittymistä vuonna 1998 pidetään nyt yleisesti ennenaikaisena.

5.5 Liitteessä A on suppea tiivistelmä tämänhetkisistä ihmisoikeuskysymyksistä kussakin viidestä valtiosta.

6. Ympäristöasiat

6.1 GSP Plus -järjestelmä sisältää tärkeimmät ympäristöalan yleissopimukset. Keski-Aasialle erityisen tärkeitä ovat toisiinsa liittyvät elintarviketurvan sekä vesi- ja energiahuollon kysymykset. Tässä yhteydessä EU:n tärkeimpänä roolina on kannustaa kyseisiä viittä valtiota toimimaan yhteistyössä ongelmien ratkaisemiseksi kokonaisvaltaisella tavalla. EU:n strategiasta ei ilmene, kuinka tiiviisti kyseiset seikat liittyvät toisiinsa, koska vesiasiat on käsitelty erikseen osana energiakysymyksiä ja ekologista kestävyyttä, kun taas elintarviketurvaa on käsitelty erillisenä, huomattavana ongelmana.

6.2 Vuonna 2008 Tadžikistan mainittiin – ainoana Aasian maana – FAO:n luettelossa yhtenä 17 valtiosta, joissa on elintarvikekriisi. Vesihuolto on myös keskeinen ongelma koko alueelle, mistä ovat osoituksena Araljärven raju kutistuminen, katoaviin jokiin liittyvät kasvavat ongelmat ja se, että puuvilla on poikkeuksellisen paljon vettä vaativa kasvi. EU:n kokemuksista muiden maiden tukemisessa lienee apua rakennettaessa luottamusta Keski-Aasiassa.

6.2.1 Tadžikistanin, kuten Kirgisiänkin, vesihuolto on turvattu suurimman osan vuotta (vaikka keuhko hallinta ja vaurioituneet jakelujärjestelmät ovat syynä tuntuvaan vesihukkaan ja sen aiheuttamaan vesipulaan), mutta naapurimaat, erityisesti Uzbekistan (joka on suurelta osin riippuvainen muualta saatavasta vedestä paljon vesivaroja vaativien riisin ja puuvillan viljelyä sekä juomavesihuoltoa varten), kärsivät vesipulasta. Tadžikistan puolestaan kärsii hyvin rajallisista muiden energiamuotojen resursseista, mutta ennen kaikkea huonosta elintarviketurvallisuudesta. Se on suurelta osin riippuvainen naapureistaan sekä energia- että elintarvikehuollossa.

6.2.2 Vuonna 2008 kaksi miljoonaa ihmistä kärsi ruokapulasta (yli kolmannes väestöstä) ja 0,75 miljoonaa vakavasta ruokapulasta. Väestöstä 64 prosenttia elää köyhyysrajan alapuolella, ja vain seitsemän prosenttia maasta soveltuu maatalouskäyttöön.

6.2.3 Valitettavasti Uzbekistanin ja Tadžikistanin naapurisuhteet eivät ole hyvät, mikä on johtanut vastavuoroisten energian ja veden vientikieltojen ja molempipuolisen ahdingon noidankehään. Tadžikistanin tavoitteena on ollut rakentaa kotimaista sähköntuotantoa, sillä sitä oli saatavilla Dushanbessa edelleenkin vain kahden tunnin ajan päivässä kovan kylmyyden aikana.

6.3 Kriisi on osoittanut, miten tärkeä kokonaisvaltainen strategia, johon sisältyy ympäristön kannalta tarkoituksenmukainen luonnonvarojen käyttö, köyhyyden lievittäminen ja ennen kaikkea elintarviketurva, on kestäväpohjaisen taloudellisen kasvun edistämiseksi koko Keski-Aasiassa. Komitea on kuitenkin tyytyväinen siihen, että EU on jo erittäin vahvasti mukana auttamassa Tadžikistania ja sen naapurimaita kohtaamaan vastaavat kriisit.

Bryssel 16. kesäkuuta 2011

*Euroopan talous- ja sosiaalikomitean
puheenjohtaja*
Staffan NILSSON

⁽⁴⁾ KOM(2006) 763 lopullinen.